

ANDRIJANA SILI*

PISMENE VJEŽBE U NIŽIM RAZREDIMA OSNOVNE ŠKOLE

Sposobnost pismenoga izražavanja nije obična vještina, to je svjestan i promišljen rad koji se temelji na znanju, sposobnostima i vještini. Pismeno izražavanje treba neprestano poticati u vezi s promatranjem sadržaja i posredne stvarnosti. Učenike treba navikavati da biraju pravilne jezične oblike, da svoje misli iznose lijepim i potpunim rečenicama te da misli i pojedinosti navode sustavno i suvislo.

Ključne riječi: pismo izražavanje

UVOD

Kao metodički termin pismenost ima precizno značenje. Označava jedno područje nastave hrvatskoga jezika i književnosti. Stoji u tijesnoj svezi s govorom (govornih vježbi), nastavom gramatike i pravopisa, nastavom stilistike i nastavom književnosti.

Višestrukost svrhe nastave hrvatskog jezika u osnovnoj školi postiže se ostvarivanjem ciljeva nastave hrvatskog jezika. Svrha pismenih vježbi u nižim razredima osnovne škole je sljedeće:

- osposobljavanje za govorenje, čitanje i pisanje u sklopu propisanih normi za pojedine razrede;
- osposobljavanje učenika za govorenu i pisanu komunikaciju kao i za kulturu svakodnevnoga života;
- razvijanje usmenoga i pismenoga izražavanja vlastitoga odnosa prema sveukupnoj stvarnosti.

Metodika nastave pismenosti preporuča mnoge vrste pismenih radova, postupke, oblike, sadržaje kao i mnoge zahtjeve. Svaka pismena vježba ima svoju neposrednu zadaću i svrhu. Ostvarujući pojedinačne zahtjeve na svakodnevnim primjerima postupno se ostvaruju opće zadaće koje se odnose na duži rok.

PISMENI RAZVOJ ŠKOLSKE DJECE

Djeca žive u velikim skupinama (razredi, škola, dječje skupine na ulici) u kojima valja neprestano govorno komunicirati. U tim velikim skupinama dijete sve više razvija govornu komunikaciju koja se osniva na raznolikom rječniku i razrađenoj rečeničnoj strukturi.

* Andrijana Sili, dipl. učiteljica, Osnovna škola Josipovac, Josipovac

U školi djeca usvajaju pismeni govor. Djeca ne samo da slušaju i čitaju odlomke pismene komunikacije već se i sama počinju pismeno izražavati. Povratna informacija u toj pismenoj govornoj komunikaciji veoma je izričita i stimulativna; to su ocjene dječjih pismenih radova, nastavničke korekcije učinjenih pogrešaka, pohvale ili prijekori i upute nastavnika.

Školska djeca mnogo vremena provode slušajući radio, gledajući televiziju, a govor koji tu čuju služi im kao uzor kojemu se u svome izražavanju nastoje približiti. Zato je i razumljivo da jezik televizije značajno utječe na dječji govorni razvoj.

Školsko dijete postaje i čitatelj knjiga, novina i časopisa. Nije svejedno kakvo štivo čitaju: ako je to dobra lektira onda će govorni razvoj biti uspješniji, a ako su to pretežno stripovi, u djece se neće osobito razvijati ni rječnik ni rečenična struktura.

U osam do deset godina općega osnovnoga školovanja govor se djece toliko razvije da je na kraju tog razdoblja jednak govoru odraslih. Tako se po jednoj procjeni, tzv. pasivni rječnik djeteta, koji na početku školovanja iznosi desetak tisuća riječi, do kraja osnovnoga školovanja povećava na pedesetak tisuća riječi. Može se zaključiti da mladi na kraju osnovnoga školovanja ovladaju desetinom cjelokupnoga rječnika svoga jezika.

Na početku školovanja aktivan rječnik školskoga djeteta iznosi tek nekoliko tisuća riječi, a na kraju osnovnoga školovanja oko deset do dvanaest tisuća riječi.

Govorni se razvoj školske djece očituje i u brojnim drugim pojavama; jedna je da se djeca počinju služiti "slangom", načinom izražavanja nestandardnim izrazima.

Pokazatelj je govornoga razvoja školske djece i pojava tajnih jezika, pretvaranje normalnoga izražavanja u nekakav "tajni" jezik.

Učenik se ne može odjednom osposobiti za određeni oblik pismenoga izraza. Počinje se s najobičnijim mehaničkim prepisivanjem, a završava samostalnim i slobodnim pismenim izrazom.

Rosandić navodi sljedeće etape u razvoju pismenoga izraza:

1. ludička faza – dijete doživljava svijet kao igru
2. faza pojačane intelektualne radoznalosti – javlja se interes za svijet oko sebe, ali i dalje je prisutna mašta
3. sposobnost apstraktnoga mišljenja i stvaralačkoga odnosa prema svijetu – snažne emocije i proturječne misaonih nespokojstava.

Nastava pismenosti mora uvažavati značajke pojedine dobi i mora pokretati učenikov doživljajni svijet.

Na početku školovanja djeca se služe rečenicama koje imaju prosječno četiri ili pet riječi. Što su starija izražavaju se i dužim rečenicama. U jednom istraživanju koje je provedeno 1961. godine ustanovljeno je da se u ispitivane djece dužina rečenica, u dječjima pismenim sastavima povećava za približno jednu riječ godišnje.

Za uspješno pismeno izražavanje i stvaranje potrebno je svladati hrvatski književni jezik kako bismo učenika osposobili na pravilno, jasno i korektno izražavanje; poštovanje gramatike i pravopisa. Potrebno je učenike osposobiti da unose u pravilno jasno i korektno izražavanje elemente pjesničkoga jezika.

Proces opismenjavanja počinje od prvoga dana polaska u školu, a cjelokupni daljnji rad obuhvaća mnogobrojne vrste i oblike vježbi i sastavaka. On traži poštovanje niza pedagoško-psiholoških i didaktičko-melodičkih zahtjeva od kojih se na prvo mjesto mogu staviti: primjerenost, postupnost i sustavnost.

Realizacija nastave pismenosti zahtjeva promišljeni sustav – plan.

ZADAĆE NASTAVE PISMENOSTI

Životna potreba, uloga jezika u životu pojedinca i društva i njegova funkcija u odgoju i obrazovanju nameću nastavi pismenoga izražavanja važne i mnogostruke zadaće. Možemo ih sažeti u jedinstvenu svrhu: učenici trebaju steći puno razumijevanje jezika i sposobnost da se njime sigurno i vješto služe u različitim životnim situacijama.

Učenike treba sustavno, svjesno i planski učiti pismenom izražavanju, a cjelokupna nastava utječe na razvijanje pismenosti učenika. Pismenost se javlja kao sredstvo učenja i sporazumijevanja.

Pred nastavom pismenosti stoje mnoge složene zadaće.

Poznavanje sadržaja osnovni je zahtjev za uspješan rad. Učenici moraju imati jasne predodžbe o predmetu ili pojavi o kojoj pišu. Do njih se dolazi svestranim promatranjem, razmišljanjem i uočavanjem bitnoga, sporednoga itd.

Djeca rado pišu o sadržajima koji su povezani uz njihov svakodnevni doživljajni svijet – potrebno je stvoriti uvjete da učenici na osnovi interesa osjete potrebu da nešto izraze i da pronalaze izražajna sredstva za svoj izraz.

Učenike treba navikavati da biraju pravilne jezične oblike, da riječi skladno nižu i da svoje misli iznose lijepim i potpunim rečenicama. "Navikavati ih da razmišljaju o gramatičkim kategorijama, da upotrebljavaju one oblike koje zahtjeva smisao i značenje sadržaja."

Da bi se ostvarile opće zadaće, potrebno je ostvarenje pojedinačnih zadaća na svakodnevnim primjerima. Posebne zadaće nastave pismenosti mogu se svesti na sljedeće;

1. učenici trebaju svladati jezične zakonitosti i služiti se pravilnim gramatičko-pravopisnim oblicima
2. usvajati nove riječi i izraze – razvijati aktivni rječnik
3. misli oblikovati pravilnim i lijepim rečenicama
4. rečenice skladno povezivati i naučiti sastavljati veće logičke cjeline
5. pisati po planu – služiti se svim vrstama planova te ih samostalno praviti
6. osposobiti učenike za reproduktivno i stvaralačko prepričavanje teksta
7. naučiti promatrati i opisivati stvari i predmete oko sebe
8. složenije sadržaje iz neposredne i posredne stvarnosti naučiti lijepo pismeno oblikovati, opisivati ih i o njima sastavljati
9. naučiti lijepo iznositi sadržaje koje su osobno doživjeli
10. pisati i sastavljati sadržaje na osnovi mašte
11. služiti se svim oblicima poslovnih i informativnih sastavaka te ih osposobiti za poslovno pismeno kontaktiranje
12. slobodno i samostalno pisati na osnovi zadane teme ili prema

- individualnomu izboru teme
13. služiti se podjednako dobro, svakodnevnim poslovnim jezikom, a po potrebi i poetskim načinom izražavanja
 14. razviti kod učenika osjećaj i smisao za točnost
 15. razviti kritički odnos prema vlastitim pismenim radovima – uočavati nedostatke, ispravljali pogreške itd.
 16. posebno usmjeravati one učenike koji pokazuju sposobnost i sklonost za lijepo i bogato izražavanje.

Sve ove zadaće moguće je ostvarivati:

- motivacijom
- praktičnim govornim i pismenim vježbama
- osnovnim obavijestima s područja pravogovora, pravopisa, lingvistike, obavjesne teorije i stilistike.

Iz navedenih zadaća vidljivo je da pismeno izražavanje zahtijeva velike napore, te ga treba provoditi sustavno i postupno.

OBLICI PISMENIH RADOVA

Suvremena metodika nastave pismenosti proklamira princip interesa. Zlatno pravilo suvremene metodike nastave pismenosti: imati što izraziti, osjećati potrebu to izraziti i pronaći odgovarajuća izražajna sredstva.

Najopširniji prikaz pismenih vježbi i sastavaka dao je Milivoj Čop u knjizi Pismene vježbe i sastavci, a koje bismo mogli svrstati u ovaj sustav:

- ❖ Vezane pismene vježbe
 - Prepisivanje
 - Diktati
 - autodiktati
 - kontrolni diktat
 - diktat za predusretanje pogrešaka
 - diktat za uvježbavanje neposredno naučenoga gradiva
 - izborni diktat
 - diktat s preinačivanjem
 - slobodni diktat
 - stvaralački diktat
- ❖ Poluvezane pismene vježbe i sastavci
 - Prepričavanje proznih i pjesničkih tekstova
 - Opisivanje, izvještavanje i pripovijedanje na osnovi promatranja
 - Pismeni sastavci o sadržajima neposredne stvarnosti
 - Opisivanje posredne stvarnosti
 - Opisivanje doživljaja
 - Sastavci na osnovi glazbenoga doživljaja
 - Opisivanje i pripovijedanje po mašti

- ❖ Slobodni pismeni sastavci
 - Po zadanoj temi
 - Po samostalnom izboru teme između dvije ili više zadanih tema
 - Prema samostalno izabranoj temi iz srodnoga područja
 - Prema individualnom izboru teme

Pismene vježbe služe za razvijanje tehnike pisanja, a primjenjivanje gramatike i pravopisa, za rad na rječniku, stilu i kompoziciji. Pismeni sastavci su učenički samostalni, više-manje kreativni radovi, u kojima učenici primjenjuju ono što su stekli u pismenim vježbama. Između vježbe i sastavka ne može se uvijek postaviti oštra granica – svaki sastavak ujedno je i vježba, kao što su i pismene vježbe put k slobodnim sastavcima.

Između vezanih, poluvezanih i slobodnih pismenih radova također se ne mogu povući oštre granice. Radi se samo o grubom postrojavanju raznih oblika u spomenute klase po principu samostalnosti i slobode rada.

PLANIRANJE PISMENIH RADOVA

U području pismenoga izražavanja program su određeni oblici i sadržaj vježbi. Unutar pojedinih oblika vježbi povećavaju se zahtjevi iz razreda u razred čime je ostvaren kontinuitet učenja i vježbanja u pismenom izražavanju. Program nastavnike upućuje i usmjerava na aktivan, postupan i sustavan rad.

U svakom razredu postoje određene mogućnosti izražavanja, zbog čega nastavnik mora izraditi vlastiti plan pismenih radova za pojedini razred.

Plan ne treba shvatiti kao gotov uzorak, on ima orijentaciono značenje. Svaki nastavnik može izvršiti slično planiranje, a uz to i zadatke pismenog rada, trajanje itd.

Valja napomenuti da mnoge vježbe mogu ići i prije nego što su navedene u planu, u jednostavnijoj formi i s manjim zahtjevima.

ISPRAVLJANJE PISMENIH RADOVA

Ispravljanje se sastoji u tome da nastavnik upozori učenika na pogrešku. Upozoriti ga može pisanom primjedbom ili konvencionalnim znakom.

Znakovi za pogreške:

⌈	sastavljeno	—	pravopisna pogreška
⌋	rastavljeno	=	gramatička pogreška
	novi redak	---	stilska pogreška
✓	nedostaje nešto	∫	netočno
()	nepotrebne riječi		nerazumljivo

×	pogrješan red riječi		navodni zakovi
~	nepotrebni znakovi		
┌	pogrješno rastavljanje		prestilizirati riječi

Učenici moraju biti obaviješteni o značenju pojedinoga znaka. Ako je potrebno поближе usmjeriti učenikovu pozornost na pojedine pogreške, možemo pisati i kratka upozorenja: Zašto? Gdje? Tko? Razjasni? Dokaži! Što još? itd.

Na kraju sastavka učitelj treba napisati i kratko obrazloženje ili napomenu. Napomene trebaju biti kratke i jasne.

OCJENJIVANJE PISMENIH RADOVA

Rad na pismenom izrazu je svjestan i promišljen rad koji se temelji na znanju, sposobnostima i vještini. Pismenost je rezultat dugog, postupnog i sustavnog učenja i vježbanja. Njegovo primarno značenje je da je netko usvojio određeni grafijski sustav, tj. da se služi pismom kao sredstvom sporazumijevanja.

Ocjena je mjerilo učenikova znanja, ali i pedagoška mjera vrijednovanja učenikova zalaganja i napretka.

Da bismo što točnije i pravednije ocijenili učenikovu pismenost, potrebno je:

1. često mijenjati oblike pismenih radova
2. uzimati u obzir što više elemenata pri davanju globalne ocjene.

Da bi to postigao, učitelj mora bilježiti stalno i sustavno podatke o sastavcima.

ZAKLJUČAK

"Pažljivi istraživači nastojali su pokusima dohvatiti razliku između pismenog i nepismenog čovjeka. Pokazalo se, a kako bi i moglo drukčije, da "biti pismen" znači prije svega mogućnost uključenosti pa sama činjenica umijeća pisanja nije dovoljna za određivanje razlika u spoznajnim mogućnostima. One ne nastaju odmah i nužno. Nisu dakako, ni nasljedne: pisanje se uči." (Nadežda Čaćinović-Puhovski)

Usmeni govor ima svoju važnost u ljudskoj komunikaciji, ali pismeni ima još veću jer služi komunikaciji ljudi i izvan vremena i prostora.

Iako nastava pismenosti predstavlja posebno područje u praktičnoj izvedbi, moramo je vezati uz cjelokupni rad u nastavi hrvatskoga jezika i drugih predmeta. U svim aktivnostima nastavnik mora pronalaziti niz

elemenata za unaprjeđivanje sposobnosti pismenoga izražavanja. Naravno, prema prilikama i situaciji, sustavno i kontinuirano.

Pismenost nije stečena sposobnost. Stoga, učenike treba sustavno i kontinuirano osposobljavati da budu uspješni u:

- ♦ izboru izražajnih sredstava (stilu)
- ♦ gramatici i pravopisu (pravilnom pisanju riječi)
- ♦ strukturi izraza (kompoziciji).

Vježbanjem učenike treba osposobiti da svjesno usvojena znanja poprime praktičnu moć.

Da bi postigli što bolji rezultati, učitelj će koristiti razne sadržaje, metode, sredstva i oblike rada što će kod učenika pobuditi veću motiviranost, zainteresiranost za rad, a time pridonijeti efikasnijem ostvarivanju zadataka i ciljeva koje nosi nastava pismenosti.

Moglo bi se na kraju reći da je biti učitelj vrlo odgovorno i nimalo lako zanimanje. On mora biti i učitelj – prenositelj znanja, ali i odgojitelj - prenositelj svih pozitivnih kvaliteta koje je potrebno usaditi u jedno takvo malo biće.

LITERATURA

- Babić, Finka, Moguš (1996.), Hrvatski pravopis. Zagreb: Školska knjiga.
- Čačinović-Puhovski, Nadežda (1994.), Ogled o pismenosti. Zagreb: Durieux.
- Čop, Milivoj (1972.), Pismene vježbe i sastavci. Pedagoško-književni zbor, Zagreb.
- Furlan, Ivan (1991.), Čovjekov psihički razvoj. Zagreb: Školska knjiga.
- Gudelj-Velaga, Zdenka (1990.), Nastava stvaralačke pismenosti. Zagreb: Školska knjiga.
- Nastavni plan za hrvatski jezik od 1. do 4. razreda osnovne škole, Zagreb, 2006./2007.
- Peruško, Tone (1971.), Materinski jezik u obaveznoj školi. Pedagoško-književni zbor, Zagreb.
- Poljanec, Radoslav (1961.), Govorne i pismene vježbe u nastavi materinskog jezika. Pedagoško-književni jezik, Zagreb.
- Rosandić, Dragutin (1988.), Metodika književnog odgoja i obrazovanja. Zagreb: Školska knjiga
- Rosandić, Dragutin (1969.), Pismene vježbe u nastavi hrvatsko-srpskog jezika. Pedagoško - književni zbor, Zagreb.
- Vajnaht, Edo (1974.), Zlatna lađa. Zagreb: Školska knjiga.

SUMMARY

WRITING EXERCISES IN PRIMARY SCHOOL

Writing skill is not just an ordinary skill, it is a voluntary activity based on knowledge, ability and skills. Students should be constantly motivated to observe the immediate reality and content, chose correct linguistic forms, express themselves using complex sentences, and express their thoughts and details in a systematic and coherent way.

Key words: writing skill

Primljeno: 11. svibnja 2007.